

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.4.10>

Volume 2/2 Fall

2018 p. 146-164

LIBERAL BİR PERSPEKTİFTEN SOSYAL REFAH DEVLETİ

A SOCIAL WELFARE STATE FROM A LIBERAL PERSPECTIVE

A. Gökhan YAŞA *

ÖZ

Refah devleti, gelişim süreci içerisinde sürekli olarak tartışmalara konu olmuştur. Refah devletine İdeolojik spektrumun her alanından farklı yorumlar ve eleştiriler yöneltilmiştir. Bu makalede ise sosyal refah devleti liberal bir perspektif ile ele alınacaktır. Bunun için ise ilk olarak refah devletinin tanımlanması ve özelliklerine değinilmiş ardından gelişim sürecinden bahsedilmiştir. Kuşkusuz ki gelişimini bilmeden içinde bulunulan süreci yorumlamak manasız olacaktır. Ana tartışmada ise liberal perspektif içerisindeki farklı noktalara bağlı olarak bakış açıları incelenmiştir. Buna bağlı olarak ise sosyal refah devletine yönelik yapılan eleştirilere değinilmiş ve liberalizmin çizgisinin farklı konularına göre bunlar detaylandırılmıştır. Liberal bir perspektiften çözüm önerileri sunulmuş ve bunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Liberalizm, Keynesyen Ekonomi, Sosyal Politika, Piyasa

ABSTRACT

The welfare state has been subject to constant debate within the development process. Different interpretations and criticisms from all fields of the ideological spectrum have been directed. In the article, the social welfare state will be dealt with from a liberal perspective. For this, firstly the definition and characteristics of the welfare state were mentioned and then

---

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, E-mail: gkhnys@gmail.com

the development process was mentioned. Undoubtedly it would be pointless to interpret the process without knowing its development. In the main discussion, the points of view are examined depending on the different points in the liberal perspective. Accordingly, the criticisms of the social welfare state are mentioned and these are detailed according to the different positions of the liberalization line. A solution from a liberal perspective has been presented and examined.

Keywords: Welfare State, Liberalism, Keynesian Economics, Social Policy, Market

1. Giriş

Sosyal politika, uzun tarihsel koşullar içerisinde değişimlere uğramış, farklı ideoloji ve bakış açıları ile birlikte şekillenmiş ve farklı yönelimlere sahip uygulamalar barındıran bir toplumsal olgu olmayı sürdürmüştür. Bunun sonucunda da birçok farklı görüş ve ideolojinin etkisinde çok farklı tanımlamalar ve uygulamalar kendisini göstermiştir. Bu makalede ise sosyal politika ve refah devleti kurum ve kavramlarına liberal bir perspektiften bakılacak ve bu bakış açısından değerlendirmelerde bulunulacaktır. Sosyal refah devletinin oluşumunu sağlayan tarihsel koşulların incelenmesi onu tanımlamak için başat olan gerekliliği oluşturmaktadır. Söz konusu tarihsel koşulların incelenmesi yapılmadan, yapılacak olan değerlendirmeler havada kalır nitelikte gözükecektir. Bununla birlikte refah devletini doğuran koşulların bugün halen yaşamasına neden olacak geçerli sebepler sunma veya sunmama problemi de önemli bir nitelik taşımaktadır.

Bugün refah devleti farklı çevrelerden eleştiriler almakta ve değişen ekonomik faktörlerde finansal sınırlarına geldiğini söylemektedir. Buna rağmen refah devleti -şimdilik- ayaktadır ve de büyümeye devam etmektedir. Refah devletinin getirdiği kamu merkezli dayanışma olgusunun ne kadar daha sürdürülebilir olacağı şüphe taşımaktadır. Bunun yanı sıra liberal perspektiften önerilen yeni toplumsal dayanışma yollarının da incelenmesi gereklidir. Demokrasinin doğurduğu sonuçlar da kuşkusuz ki refah devletinin büyümesinde önemli rol oynamıştır. Hükümet politikası sonucu dağıtılan kamu merkezli yararlar yolu ile artan maliyetler daha sonraları için ekonomik kamburlar oluşturabilmektedir. Bu sonuçla da demokratik sistemin hangi yollarla refah devletini büyüttüğü tartışılması gereken bir konudur. Liberal kuramın savunucuları refah devletinin oluşum sürecinde ve şimdiki durumunda da eleştirilerini dile getirmelerinin yanı sıra çeşitli alternatif yollar da öne sürmeye çalışmışlardır. Makale kapsamında da var olan veya olduğu düşünülen sorunlara

değınilecek, eleştiriler ele alınacak ve alternatif yollar incelenecektir. İlk olarak da refah devletini doğru bir şekilde tanımlamak ve ortaya çıkışını ele almak gerekli gözükmeğdir.

Bu çalışmada refah devletinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, karşılaştığı ve yarattığı sorunlarla birlikte bugün hangi yaklaşımların hâkim olduğu değerlendirilecektir. Bununla birlikte farklı liberal perspektiflerin yaklaşımları incelenecek ve bakış açısının daha net anlaşılması sağlanacaktır. Refah devleti politikalarının liberal perspektif içerisinde sorun olarak addedilen yönleri tamamen ele alınacaktır. Bunun ardından da liberal düşünürlerin ve perspektifin sunduğu çözüm önerileri incelenecek ve analiz edilecektir.

2. Refah Devletinin Tanımını Yapmak

Refah kelimesi TDK'de *gönenç* başlığı altında "bolluk, rahatlık ve varlık içinde iyi yaşama" olarak tanımlanmaktadır (TDK). Refah devleti ise bu bolluk ve refahın oluşumunda uygulayıcı rolü üstlenmektedir. Bu rolü gerçekleştirebilmesinde elindeki araçlar vasıtası ile uyguladığı politikalarda geliri yeni dağıtıcı politikaları gerçekleştirmektedir. Bunun sonucunda ise refahın dağıtımında genelleştirilmiş bir faturayı yurttaşlarından çoğuna ödetmektedir. Refah devleti temel olarak sosyal fayda ve çıkarları benimseyen bununla birlikte de piyasa üzerine kurulmuş olmakla birlikte üretim süreçleri ve ekonomik krizlerin aşılmasında aktif rol oynayan bir sistemi tarif etmektedir. Bu durumda devlet, sınıflar üstü bir rolü oynayarak problemlerin çözülmesinde ana aktör olarak sahaya inmektedir (H. Bahadır, Memişoğlu, & Özdamar, 2011: 203). Refah devleti sosyalist bir devletten farklı olarak bu uygulamaları piyasa koşulları içerisinde gerçekleştirmektedir.

Refah devletini belirleyen temel hizmetler kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi alanlarda en temel fonksiyonların karşılanması görevini yürütmesidir. Bu görevi yürütmek için kamu kaynaklarını etkin bir şekilde kullanırken de bunu daha önce belirtildiği gibi piyasa mekanizmaları ve özel mülkiyet ilişkileri dâhilinde gerçekleştirmektedir. Bunları gerçekleştirirken de "artan oranlı vergileme, işsizlik sigortaları, sosyal güvenlik sistemleri, tarım sektörüne yönelik sübvansiyon ve destekleme politikaları, ücretsiz ya da çok düşük bir katkı payının alındığı eğitim, sağlık sistemi, düşük ücretli konut tedariki" gibi araçları kullanmaktadır. (H. Bahadır, Memişoğlu, & Özdamar, 2011: 203). Politikaları gerçekleştirirken görüldüğü gibi elinde olan yoğun kamu gücünden yararlanmaktadır.

Refah devletinin (welfare state) İngilizce terim olarak ilk kullanımının 1941 yılı içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Terim, Başpiskoposluk Kilisesi tarafından bir "savaş devleti" olan Nazi Almanyası'ndan ayrı olarak İngiltere'yi tanımlamak için kullanılmıştır. 1942 yılından itibaren de Beveridge Raporu ile birlikte kullanımı daha da hız kazanmıştır (Gough, 2018: 895-897). Terimin geçmişinin 1942 yılına uzanmasının yanı sıra geçmişinde aslında daha da eskidir. Bu bağlamda 1880'li yıllara kadar bu tarihi geriletmek ve Alman modern sosyal sigorta uygulamaları ile başlatmak da olasıdır. Bunu ise 1920'li yıllarda ise

refah devletinin temel uygulamalarını görerek devam ettirmek mümkündür (Gough, 2018: 895-897). Bu dönem amaçlar ve buna bağlı araçların ilk olarak oluştuğu dönem olarak nitelendirilebilir. Refah devleti uygulamaları sosyal politika alanına dâhil olan uygulamaların etkin bir şekilde kullanımına dayanmaktadır. Bu şekilde daha etkin bir rol üstlenen devlet “seyirci devlet” rolünü bir kenara bırakarak “müdahaleci devlet” anlayışına sahip olmuştur. Eskiden sahip olduğu iç ve dışta güvenliği sağlama ile sınırlanan rolünden sıyrılarak fonksiyonlarını genişletmeye başlamıştır. Bununla birlikte de gece bekçisi devlet” artık “baba devlet” rolünü üstlenmiştir (Özdemir, 2007: 30). Bu da sosyal refah devletinin gelişiminin paternalizmin gelişmesi ile kol kola yürüdüğünü gösterir niteliktedir.

2.1. Refah Devletinin Özellikleri

Refah devleti temel olarak üç özelliğe sahiptir. Bunlardan ilki müdahaleci özelliklerdir. Bunun sonucunda piyasa başarısızlıkları karşısında bunları giderecek önlemler almaktadır. İkinci özelliği ise düzenleyici rolüdür. Bunun sorumluluğunda da işçiler için sefaleti önleyecek bir asgari ücret belirlemesi, sosyal yardım ve uygulamalarını sürdürmesi gerekmektedir. Üçüncüsü ise geliri yeniden dağıtıcı rolü üstlenmesidir. Vergi ve farklı yollar ile geliri yeniden dağıtarak sınıflar arası dengesizliğin giderilmesi yönünde bir tutum sergilemektedir (Durdu, 2009: 43). Bu şekilde refah devleti bireyleri korumayı amaçlayan politikalar gütmekte olduğunu iddia etmektedir.

Devlet piyasa başarısızlıklarına müdahalesi yoluyla etki sağlamaktadır. Bunların araçları ise genellikle vergi, para, gelir, ticaret ve istihdam politikaları olarak sıralanabilir (Özdemir, 2007: 33). Bunlar ekonomik hayatı düzenleyici oldukça etkili yollardır. Söz konusu ekonomik araçların nasıl kullanıldığı ile ilgili tartışmalar ileride ki bölümlerde yapılacaktır. Refah devleti düzenleyici etkilerini ana olarak üç ekseninde sürdürmektedir. Bu da ilk olarak yurttaşlara minimum bir gelirin temin edilebilmesidir. İkincisi ise sosyal riskleri azaltarak kişisel ve toplumsal güvensizliği minimize etmektir. Üçüncüsü ise sınıfsal ve statü kaynaklı farkları dikkate almaksızın yurttaşlarına standart bir hizmet sağlamaktır (Gough, 2018: 895-897). Üçüncü işlev tam olarak geliri yeniden dağıtma politikaları olarak tanımlanabilir. Bu işlev daha varlıklı olanlardan daha az varlıklılara gelirin dağıtımını ifade etmektedir. Bu da gerek çalışanlardan işsizlere veya emeklilere gerek erkeklerden kadınlara veya yetişkinlerden çocuklara şeklinde bir yeniden dağıtım demektir (Özdemir, 2007: 33-34). Liberal bir piyasanın hâkim olduğu durumda bu uygulamalar devletin görevleri arasında görünmemektedir. Bu durum liberal bir bakış açısından modern bir örgütlenme şeklinde çarpık bir Robin Hood işleyişini çağrıştırmaktadır. Piyasanın görünmez elinin işleyişine engel olarak gözükmemesinin yanı sıra bazı liberaller de minimum düzeyde kalmak şartıyla belirlenmiş bir alt sınıfta kalan vatandaşlara yönelik bu uygulamayı destekleyebilmektedirler. Bir diğer önemli işlev ise ayrı olarak bahsedilmesi gereken işveren rolüdür. Bu da kamu istihdamı yolu ile gerçekleşmektedir. Bu olgu zamanda verimlilik ve kamu da personel şişkinliği tartışmalarını da birlikte getiren bir olgudur. Ayrıca bir parantez de sosyal refah devletinin kendi oluşturduğu istihdamdır. Bu da sosyal yardım politikasının

araçları işlevini görecektir kurum ve kuruluşlarda personelin istihdam edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir.

3. Refah Devletinin Gelişimi

Refah devletinin oluşumu tarihimiz açısından oldukça yeni bir olgudur ve doğrudan da modern ulus devlet sisteminin gelişimi ve merkezileşme eğilimleri ile büyüme göstermiştir. Merkezileşen devlet git gide elinde daha fazla gücü ve sorumluluğu barındırmaya başlamıştır. Bu da kendisini özellikle toplumsal ve ekonomik alanlarda kendisini karar alıcı ve regülasyonu sağlayıcı bir pozisyona sokmuştur. Toplumsal ve ekonomik politikaların kesişim merkezi ise sosyal politika uygulamaları olmuştur.

Modern devlet örgütlenmesi şiddet araçlarının tekeline sahip olma, egemen olma, anayasaya dayanma kişisellikten uzak iktidar, kamu bürokrasisi, meşruiyet sahipliği, vergilendirme ve yurttaşlık bağı gibi özellikleri doğrudan kendinde barındırmaktadır. Daha eski dönemlerde var olan bireyin devlet için var olduğu algısı yıkılmış ve “devlet bireyler içindir” ilkesi hâkim hale gelmiştir (Özdemir, 2007: 29). Modern devlet örgütlenmesi refah devleti sisteminin uygulanması için önemli bir manivela görevi görmüştür.

Refah devletinin kökenlerini İngiltere’de uzun bir geçmişe sahip olan *Poor Laws Yasaları* veya Bismarck döneminde 1883’te yürürlüğe giren ilk sosyal sigorta uygulaması ile başlatmak mümkündür. Bir diğer kabul edilen zaman ise daha önce de bahsi geçtiği gibi 1942 yılındaki Beveridge Raporu’dur ve bu da önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Bu tarihten sonra sosyal politika ve refah devleti kavramları daha sıkça tartışılmaya başlanmıştır.

1880 öncesi dönem sanayi devriminden önce olarak kabul edilmekte ve paternalist ilişkilerin hâkim olduğu bir dönem olarak gözükmektedir. Bu dönemde sosyal anlamda aktif olan daha çok aileler veya gönüllü kuruluşlardır. Hayırseverlik bu bakımdan sosyal sorunların giderilmesinde daha önde gelen bir duygu konumundadır. 1880-1945 yılları ise sanayileşmenin hız kazandığı dönem olarak tarif edilebilir. Bu dönemde ise çalışanlar katılımın zorunlu olduğu sigortaların koruması altında bulunmaktadır (Durdu, 2009: 42). Bu süreçte yaşanan buhran ve daha sonrasında askeri ve siyasal istikrarsızlık da gelişmeleri etkileyen faktörlerden olmuştur.

Devletin ekonomi de müdahalesi 1929 ekonomik buhranından sonra artma eğilimi göstermiştir. Bunu takip eden süreçte savaş sonrası dönemde de bu gidişat aynı yönde seyretmiştir. Müdahaleci anlayışın giderek hız kazanması aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrası batılı ülkelerin de bir özelliğidir. Bu dönemde savaş sonrası tam istihdama ulaşma, sosyal yardım uygulamaları ve çeşitli hizmetlerin geliştirilmeye başlaması bunu tetiklemiştir. II. Dünya Savaşı sonrası toplumu yeniden toparlama ve yaraları sarma açısından oldukça revaçta olduğu söylenebilmektedir.

Özellikle 1929 yılı buhranından sonra uygulanmaya başlayan Keynesyen model git gide bir dünya politikası haline gelmiştir. Bu durum aynı zamanda para politikasının krizin aşılmasında yetersiz görülmesinin ve devletçi maliye politikasının kullanılmasının da bir sonucudur. Bu durumda ise devlet kaynaklı harcamalar artış göstermeye başlamıştır.

1945-1975 dönemi ise tam olarak refah devletinin altın çağı olarak gözükmektedir. Bu dönemde refah devletinin fonksiyonları ve kurumları da gelişme eğilimine girmiştir. Yaşam standardını yükseltecek uygulamalara ağırlık verilmiştir (Durdu, 2009: 42). Bu dönemden sonra ise artık farklı bir yapılandırmanın aranacağı dönem gelecektir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından yeni sistemin anahtarının ABD ve İngiltere'nin elinde olduğu netlik kazanmıştır. Bunun sonucunda ise Keynes White planları gündeme gelmiştir. IMF ve Dünya Bankası'nın kurulumu gerçekleştirilmiş bunun yanı sıra ise dünya ticaretini belirleyen Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması'nın (GATT) genel hatları çizilmiştir (Bayraktar, 2012: 255-257). Üretkenliği arttırıcı ve tekelci politik uygulamaların büyümeye başladığı görülmüştür.

Refah devletindeki sıkışma özellikle Keynesyen modelin sorgulanmaya başlaması ile artmıştır. Keynesyen model özellikle 1929 ekonomik buhranının ardından tercih edilmeye başlanmıştır. Keynes yayınladığı eser *General Theory of Employment, Interest and Money* ile devlet müdahalelerini formüle etmiştir. Keynesyen model temel olarak Say Yasası'nın yok sayılması, talebin devamı için devlet harcaması ve eksik istihdam dengesine dayanmaktadır. 1973 petrol krizinin ardından ise modelin sorgulanmasına başlanmış ve refah devletinde yeni yapılandırma anlayışları ile ekonomide de daha neo-liberal politikalar gündeme gelmiştir (Bayraktar, 2012: 255-257).

Refah devletinin bunalımında 1970'li yıllarda büyümeye başlayan sosyal yardım bütçesini finanse etme gerekliliği hem sermaye hem de emek için morali bozan bir etken olmuştur. Kamuda artan istihdam düzeyi ve yasalarla iş hayatının belirlenmesi eleştiri alan noktalar haline gelmiştir. Bununla birlikte ise Keynesyen makro ekonomik politikalar yerine monetarist politikalar tercih edilmeye başlanmıştır. Piyasa merkezli ideolojilerin güç kazanması da refah devletinin pazara bağlı olarak yeniden tanımlanması gerekliliğini doğurmuştur. ABD'de Reaganizm, İngiltere'de ise Thatcherizm yeni sürecin örnekleri olarak görülmüştür (Bayraktar, 2012: 255-257). Keynesyen politikalar gittikçe kendini rekabet merkezli politikalara bırakırken yeni bir sosyal devlet modeli de tartışılmaya başlanmıştır.

1970'li yıllarda başlayan sorgulama için önemli bir parantez de küreselleşme konusunda açılmalıdır. Küreselleşme süreci aynı zamanda piyasalar da var olan bütünleştirmeyi de hızlandırıcı bir etki göstermiştir. Bu durumda ise devletler yüksek işgücü maliyetlerini sürdürememiş bunun yerine de diğer ülkelerden üretim ve sermaye çekme yarışı içerisine girmiştir. Bu durumda da düşük vergi oranları yarışta öne çıkaran bir faktör

olmuştur (Kurşun & Rakıcı, 2016: 139). Bu da kaynağın azalmasını ve gittikçe artan sosyal yardım maliyetlerinin karşılanmasında doğan zorlukları göstermiştir.

Günümüzde gelişim sürecinin gelmiş olduğu yer ise piyasaya dönük politikaların yükselişidir. Bu durumda ise tekrar piyasanın hâkim rolü üstlenmesini ve sınırlı devlet anlayışının geri gelişini göstermektedir. Kamu hizmetinin sağlayıcısı artık sadece devlet değildir. Bu durumda da piyasa devletin boşalttığı alanı doldurmakta ve hizmeti vermektedir. Kamu hizmeti vasfını yitiren alanlar rekabete açılmakta ve piyasa mekanizmaları tarafından karşılanmaktadır. Bahsedilen alanlar sağlık, eğitim, ulaştırma ve belediye hizmeti gibi alanları kapsamakla birlikte bu hizmetlerin sunumunda kâr anlayışı ile hizmet öne çıkmaya başlamaktadır. Bu da “faydalanan öder” anlayışının bir yansıması şeklindedir. Vatandaşlık bağı ile belirlenen ve bir hak olarak varsayılan hizmet anlayışının dönüşümü hizmet kalitesini yükseltmekle birlikte yararlanan kişi sayısı azaltmakta ve alanı daraltmaktadır (H.Bahadır, Memişoğlu, & Özdamar, 2011: 209-213). Yaşanan değişimler yeni bir dönemin habercisi olarak algılanmaktadır.

4. Liberal Perspektiften Görüşler

Sosyal adalet ve refah devletine yaklaşım açısından liberalizm içerisindeki farklı kamplardan görüşler verilecektir. Bunlar da sırasıyla sosyal liberal görüş, liberal görüş ve liberteryen görüş olarak adlandırılabilir. Aşağıdaki perspektifler genel olarak adalet ile eşitlik arasındaki ilişki ve uzlaştırmalardan doğmuş yaklaşımlardır. Bu bakımdan liberal perspektif içerisinde iki kavram arasındaki ilişkiye nasıl yaklaşıldığı ile de doğrudan etkilidir.

Liberalizm temel olarak devletin müdahaleciliğinin reddi ve pazarın kendi kendine düzenlemesine olan inancı ifade etmektedir. Pazar ekonomisinin geri dönüşü de piyasa karşıtlarına bir eleştiri olarak anlaşılmalıdır (Rosanvallon, 2004: 51). Liberalizm içerisindeki temel bölünmeler özellikle sanayi devriminin yarattığı sonuçlara verilen farklı tepkilerde yatmaktadır. Bu dönemde büyüyen yoksulluk ve sefalet bazı düşünürleri devletin müdahale etmesinin gerekli olduğunu düşünmesine neden olmuştur. Bu bazı liberallerin halkın refahına dönük kaygılar taşımalarına ve daha sola dönük uygulamaları desteklemelerine yol açmıştır. Klasik liberalizmin dönemin sorunlarına tam olarak cevap veremediğini düşünen bazı liberaller aşamalı da olsa sosyal reform yasalarına olumlu yaklaşan ve refah politikalarını benimseyen bir yöne doğru kaymışlardır (Berktaş, 2014) Tarihsel süreç içerisinde de incelendiği gibi özellikle 70’ler sonrasında ise neo-liberal olarak kavramsallaştırılan politikaların yükselişe geçtiği görülmüştür. Burada da liberaller arasında pür piyasayı öne çıkaran liberteryenlerin de düşüncelerine yer verilmesi amaçlanmıştır.

4.1. Klasik Liberal Görüş

Klasik liberal görüş başlığı altında refah devleti ile ilgili analizleri, yorumları ve değerlendirmeleri bulunan liberal görüşler alınacaktır. Bu bölümde Adam Smith ve onun

kuşağındaki liberallerden çok 20. yüzyılda ki liberal yeniden uyanışın aktörlerinin fikirlerine yer verilmesi daha uygun bulunmuştur. Bunun başlıca iki amacı vardır. Öncelikle neo-liberalizm olarak tarif edilen kavram 20. yüzyılda yeniden canlanan liberal fikirlere gönderme yapmaktadır. Bu durumda da görüş içerisindeki bir yol ayrımını veya farklılığı değil sadece zamanı farklılaştırmaktadır. Diğer neden ise anlamın git gide pejoratif bir kavrama dönüşmesi ve arkasındaki gerçekliği maskeleyesidir. Bunlar dolayısıyla başlık altında klasik liberal veya neo-liberal gibi bir kavram farklılığına değinilmeden tartışma yürütülecektir.

Liberal düşünürlerde ilk olarak bireylerin özgür olduğuna ve buna karışılmayacağına dayanan bir inanç vardır. Bir diğeri de bir üst yönlendiren veya müdahale eden olmadan mülkiyet temelli ilişkilerin çevresinde bireylerin özgür eylemler gerçekleştireceği düşüncesidir. Bir diğeri ise adaleti sağlamak için elinde güç bulduran fakat hukuk normları ile sınırlandırılmış bir asgari devlet idealidir (Palmer, 2017: 131-132). Bu bakış açısı liberal görüşlerde ve çözüm önerilerinde önemli bir ana hat sunmaktadır.

Klasik liberalizmin köklerinin dayandığı Adam Smith devlete üç temel görev yüklemektedir. Bunlardan ilki savunmadır, bununla devlet diğeri güçlere karşı vatandaşlarını koruma işlevini üstlenmektedir. Bir diğeri görevi ise adaleti sağlamak ve hukuk kurumunu korumaktır. Son üstlendiği görev ise kamu kuruluşlarının ve işlerinin devamlılığını sağlamaktır. Smith ekonomik alanın bir kısmının siyasi ya da sosyal alanda kaldığını kabul etmektedir. Bu durumda devlet müdahalesi Pazar sınırları ile meşrulaştırılmış olmaktadır. Bu durum piyasanın kendi kendini düzenleme ilkesini de çelişkiye düşürecek kadar kırılığandır (Rosanvallon, 2004: 57-58). Bunun dışında devletin yükleneceği bir görev Smith tarafından öngörülmemiştir.

Liberal görüşün temel özellikleri koyu bireysellik, deregülasyon ve sosyal korumanın da özelleştirilmesini dile getirmektedir. Bu bağlamda ele alınabilecek liberal düşünürlerden biri Friedrich A. von Hayek'tir. Gerek neo-liberaller gerekse de Hayek piyasa sürecinin doğallığına inanmaktadır. Bu doğrultuda da sosyal ya da dağıtıcı adaletten pek söz etmek mümkün değildir. Hayek sosyal adalet kavramını anlamsız bulmakla birlikte adalet kavramından anladığı da var olan kuralların herkes için geçerli olmasıdır. Bu bakımdan kural adaletine dayalı bir piyasa anlayışına sahiptir (Özdemir, 2007: 78-79).

Hayek, yine de piyasa başarısızlıkları durumunda devletin görev alabileceği bir alan öngörmektedir. Bu da çalışmayacak durumda olanlar veya kimsesiz çocuklar gibi özel durumlarda geçerli bir alanda gerçekleşecektir. Bunun dışında dezavantajlı gruplara karşı bir gelir aktarımı adil görmemekte ve devlet müdahalesini de meşru karşılamamaktadır (Özdemir, 2007: 79). Bu bakımdan pür piyasayı savunan liberteryenlerden de ayrılmaktadır. Hayek için kullanabileceğimiz en önemli kavramlardan birisi "kendiliğinden düzen" yanlısı olmasıdır. Hayek için ise bunu en iyi şekilde karşılayan da piyasadır. Piyasa müdahalesi olmadığı takdirde ise faydanın maksimize edileceğini düşünmektedir. Hayek refah devleti

ve sosyal devlete bakarken de bu düşüncelerini korumaktadır. Ona göre eşitlik ihtirası özgürlüğü öldürmektedir çünkü eşitlik uniformizme o da totaliterizme götürmektedir. Hayek'e göre sosyal adalet de anlamsızdır çünkü insanların alt veya üst sınıflarda olmasının onların bilgi ve becerileri ile belirlendiğini düşünmektedir. Bu varsayım doğrultusunda da asıl olarak devletin sosyal adalet uygulamasının ve yeniden gelir paylaşımının adaletsizlik yarattığı kanısındadır (Ataay, 2016: 133-137). Hayek, yazmış olduğu *Kölelik Yolu* adlı eserinde siyasal hayat ile ekonomik hayatın birbirinden ayrı kalması gerektiğini vurgulayarak bir devlet totaliterliği olarak gördüğü sosyalizmi de nazizm ile benzer görmektedir. Bu bakımdan siyasal hayatın ekonomik hayata egemen olmasına ve müdahaleciliğe her zaman karşı çıkmış bir düşünür olmuştur (Hayek, 2014: 217-232).

Klasik liberal görüş içerisinde yasa önünde eşitlik nosyonu önemli bir yer tutmaktadır. Bu toplumsal farklı gruplar arasında ki eşitlik fikirlerinde önemli bir işlev görmektedir. Bu durum aynı zamanda klasik liberallerin eşitlik dendiğinde yasa önünde eşitlik kavramını algılamasını da bize göstermektedir. Hukuk önünde eşit olmak hem bireyler için bir koruyucu durum iken hukuk tarafından sınırlandırılmış bir devleti de beraberinde getirmektedir.

Ele alınması gereken bir diğer isim ise Chicago okulunun önemli ve bilinen bir temsilcisi olan Milton Friedman'dır. Friedman bireysel özgürlüğü, bireysel rasyonalizmi ve piyasanın üstünlüğünü ön planda tutmaktadır. Friedman *Free to Choose* adlı eserinde refah devleti modeline eleştiriler yöneltmekte ve aynı zamanda da ele aldığı sağlık, eğitim, istihdam gibi devlet politikalarının hâkim olduğu alanlarda piyasanın çok daha efektif ve verimli olabileceğini savunmakta maksimum iyiye bu yolla ulaşılabileceğini savunmaktadır (Ataay, 2016: 143-144). Friedman için sosyal yardımlar ya da geliri yeniden dağıtıcı uygulamaların hepsi piyasa müdahalesidir ve bu müdahale de meşru değildir. Friedman'ın refah devleti eleştirisi dört başlık altında toplanabilmektedir. İlk olarak Friedman refah devletinin işleyişinin Robin Hood ile bir benzerlik taşımadığını vurgular ve işleyişten alt sınıfların değil siyasi ve bürokratik elitlerin kazançlı çıktığını belirtir. İkinci olarak ise işleyişte piyasa mekanizmasının dışarda tutulması nedeniyle doğru işleyişte bile verimsiz olacağını ileri sürer. Üçüncü eleştirisi ise bedava ya da çok ucuz bir şekilde hizmetler sunulacağından ötürü çok yüksek bir talep oluşacağıdır. Talep yükseldikçe ayrılan kaynaklar artacak ve bu en sonunda ise kaynak israfına dönüşecektir. Son olarak ise refah devletinin harcamaları arttırıcı bir etki gösterdiğini bunun da vatandaşlar üzerindeki vergi yükünü arttıracığını vurgulamaktadır (Ataay, 2016: 146-147). Friedman aynı zamanda *Kapitalizm ve Özgürlük* adlı eserinde ise sosyal refah önlemlerine ayrıntılı bir şekilde değinmiştir. Burada kamuya konut edindirme, asgari ücret yasası, tarım destekleme fiyatları, yaşlılık ve hayatta kalma sigortası gibi uygulamaları tek tek ele almış ve piyasa merkezli olarak neden verimli olmadığını ve desteklemediğini açıklamıştır. Burada söz konusu uygulamaların devletleştirilmesi sorununa da girmiş ve bunun hem vergi yükünün artışı hem de işleyişin verimsizleşmesi bakımından sorunlarını irdelemiştir (Friedman, 2011: 239-257). Friedman

refah devleti karşıtları açısından argümanlarıyla önemli bir düşünür olmuş buna karşın sosyal devleti savunanlar tarafından da madalyonun tek yönüne bakmak ve bazı faktörleri görmezden gelmek yönünden eleştirilmiştir.

Başka bir *laissez faire* görüşüne sahip liberal de Herbert Spencer'dır. Spencer daha erken bir dönemde yaşamış olmakla birlikte klasik liberal görüşleri ile birlikte sosyal darwinist düşünceyi sentezlemiş bir düşünür ve sosyologtur. Spencer sahip olduğu görüşler itibariyle piyasa müdahalesine kesinlikle karşı bir konumdadır. Bu karşı konumlandırmayı ise sosyal evrimci bir düşünce üzerine inşa etmiştir. Eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin devlet tarafından yayılmasına karşı çıkmaktadır. Evrimci bir perspektiften toplumun ilerleyişini gören Spencer devletin her türlü müdahalesini “gizli sosyalizm” olarak görmüştür (Yaşa, 2018: 601). Bu konudaki görüşlerini *Devlete Karşı İnsan* eserinde ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. İnsanların maddi refahlarının temin edildiği oranda özgürlüklerinden feragat ettiği düşüncesine sahiptir. (Spencer, 2016: 75) Spencer aynı zamanda dönemindeki liberalleri de tutucular olarak eleştirmekte ve popüler olanın peşinden koşarak asıl inandıklarının tersi yönünde hareket etmekte suçlamaktadır. Spencer diğer liberallerden farklı olarak hayırseverlik kurumunu toplumun aksayan yönlerini iyileştirmesi bakımından övmemekte bunun yerine “değersiz olanların evlatlarına destek oldukları” ve bunun sonucunda da vergi yükünün artışıyla evlatlarının aleyhinde iş yaptıkları için eleştirmektedir (Spencer, 2016: 30-47). Bu görüşünün onun liberalliğinin ötesinde sosyal evrimci düşüncelerinin bir yansıması olarak değerlendirilmesi daha doğru gözükmektedir.

4.2. Sosyal Liberal Görüş

Sosyal liberalizmin klasik görüşte olduğu gibi kurucuları veya tarihsel önderleri yoktur. Buna karşın daha çok yaşanan toplumsal gelişmelerin etkisinde filizlenmiştir. Özellikle oy kullanım hakkının genişlemesi ve işçi sınıfının daha politik bir güç haline gelmesi önemli bir gelişmedir. Sosyal liberaller yönetimin mutlaka bireyselliğin aleyhinde olması gerektiğine katılmamış bunun yerine ona bir fırsat eşitliği sağlayıcı bir fonksiyonun aracı olarak yaklaşmışlardır. Bu bakımdan sosyalistlerden farklı olarak devletin öncelikle üretimin planlamasına karışmamasını müdahalenin zorunlu olduğu yerlerde ise merkezîyetçilikten uzak bir şekilde gerçekleştirilmesini vurgulamışlardır. Sosyal liberaller kapitalizme olumsuz olarak yaklaşmamakla birlikte düzeltilecek yönleri olduğunu düşünmektedir (Berktaş, 2014: 89-90). Sosyal liberal perspektifte önemli olarak “adalet” kavramı vurgulanmaktadır. Buradan çıkarılan bir sonuçla da dezavantajlı bireylerin refahını maksimize etmekte devletin bir görevi olarak meşrulaştırılmaktadır. Bir adaletsizliğe daha büyük bir adaletsizlikten kaçmak için katlanılması mümkündür.

Sosyal liberal düşünce içerisinde önemli katkılar sağlamış ve düşünceleri ele alınabilecek isim John Rawls'tır. Rawls liberal gelenekten gelmekle beraber sorunların çözümünde yeterli olmayan noktaların iyileştirilmesini öne çıkarmakta ve adalet merkezli bir liberalizm önermektedir. Görüşü, *laissez faire* kapitalizmi ile sosyalist bürokratik devlet

arasında bir orta yol görevi üstlenmektedir (Özdemir, 2007: 75-76). Rawls'ın *A Theory of Justice* eseri konuya bakış açısını en net olarak ortaya koyduğu eserdir.

Sosyal liberal düşüncenin önemli bir kaygısı piyasa nedeniyle var olduğu varsayılan eşitsizliklerin giderilmesi veya en azından telafi edilmesidir. Burada da özgürlük ve fırsat eşitliği gibi sosyal değerlerin mutlak eşitlik ilkesi göz önüne alınarak dağıtılması gerekmektedir. Yeniden dağıtım gerçekleştirilirken bu uygulama toplumsal bakımdan en altta olanların refahını artırıcı bir işlev görüyor ise temel olarak sosyal adaleti sağladığından da bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Rawls eşitsizlikleri verili kabul ederken bölüşümü ise sadece ekonomik bir payda da düşünmemektedir. Sosyal değerlerin dağıtımında da eşitlik ilkesini öne sürmektedir. (Sunal, 2011: 291-292). Bu durum Rawls'ın diğer liberal düşünürlerden ayrı sayılabilecek bir bakış açısıdır. Rawls'ın sunmuş olduğu görüşler dönemi itibariyle toplumsal adalet anlamında radikal soldan farklı olarak bireysel özgürlüğü ve hakları öne çıkararak bir seçenek olmasıyla önem taşımaktadır. Adil bölüşüm, haklar, özgürlükler, adalet gibi kavramların tekrar tartışılmasını da sağlamıştır (Tosun, 2010: 89-90). Bu bakımdan liberal düşünce de önemli bir yere sahiptir.

4.3. Liberteryen Görüş

Liberteryen ya da yeni sağ olarak adlandırılan görüşün ortaya çıkışı hem klasik liberallere hem de sosyal liberallere karşı bir tepki niteliğindedir. Bu durum hem eski dogmalara takılı kalmış hem de liberalizmi aslından farklı bir yöne doğru götürdüklerini düşündükleri sosyal liberallere karşı bir alternatif olabilmelerini de beraberinde getirmiştir (Berktaş, 2014: 95) Liberteryenizm klasik liberalizmin giderek düşüşe geçtiğini ve muhafazakârlaştığını görerek buna karşı tavır almaktadır. Liberter düşüncenin kökleri klasik liberalizmde olmakla beraber Nozick, Rand, Hoppe gibi düşünürler liberalizmin bir yeniden yorumlanmaya ihtiyacı olduğunu düşünmektedirler. Hoppe, Marksist düşünürlerin teorik açıdan ölü olduğunu söylemekte ve liberter düşüncenin karşısında iki rakip olarak sosyal demokratlar ile sosyal liberalleri görmektedir (Yaman, 2017: 6-7).

Liberteryenizmin esas olarak iki kurucu ilkeye sahip olduğu söylenebilir. Bunlar ise öz sahiplik ve saldırmazlık ilkeleridir. Öz sahiplik bireyin kendisinin sahibi olmasını dolayısıyla da cebren dışardan bir müdahalenin yadsınmasını ifade etmektedir. Saldırmazlık ilkesi ise koruma sağlamakta hiçbir kişiye veya mülkiyete zarar vermeyi yasaklamaktadır (Yaman, 2017: 7-8). Bu iki ilke aynı zamanda bireysellik, müdahaleyi reddetme ve mülkiyetin dokunulmazlığı gibi liberal ilkelerin de bir göstergesidir.

Bu başlık altında ele alınabilecek öncelikli liberter düşünür Robert Nozick'tir. Nozick'in görüşleri Rothbard veya Rand gibi anarko-kapitalistlerden etkiler taşımakta bazı bakımdan da klasik yolu takip etmektedir. Nozick toplumda özgürlüğü temel bir değer olarak görmekte bunun sonucunda da mülkiyet hakkının kutsallığına ve sınırlanamazlığına inanmaktadır. Adalet düşüncesi de bunun etrafında gelişmiştir. Minimal bir devlet anlayışına

sahiptir. Nozick refah devletini piyasa düzeninin işleyişini tehlikeye atan ve bireysel çıkarları kısıtlayan bir araç olarak görme eğilimindedir. Ona göre devletin yeni bölüşüm konusunda bir hakkı bulunmamaktadır. Dezavantajlı duruma düşmüş bireyler için başka bireylerin fedakârlıkta bulunmasının gerekli olmadığını belirtmektedir (Özdemir, 2007: 82-83). Toplumda yardım faaliyetlerinin hayırseverlik yolu ile giderilmesini talep etmektedir. Nozick piyasanın önemli bir özelliğinin “iyi” olan üzerinde bir tercihte bulunmaması ve ortaya çıkan bölüşümün de insanlar arasındaki sayısız alışverişin plansız bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Nozick, negatif özgürlükçü bir perspektiften bakarak kimse zorla çalıştırılmıyor, malını satmak zorunda kalmıyor ve yasalarla ekonomik açıdan kısıtlanmıyorsa liberal bir özgürlük içerisinde olduğu varsayımına ulaşır. Bu bakımdan Nozick devlet hizmetlerinin özelleştirilmiş bir şekilde daha verimli bir şekilde işleyeceğini ve görevlerini de daha iyi yerine getireceğini öngörmektedir (Berktaş, 2014: 97-101). “Ortak iyi” yerine piyasanın kısıtlanmamış işleyişinin daha verimli olacağına inanmaktadır.

Ayn Rand ise akli ön plana alan bir görüşe sahiptir. Onun rasyonalizm görüşü klasik liberallerin çok ötesinde anlamlar taşımaktadır. Aynı zamanda bir natüralist olan Rand düşünce tarihindeki çoğu düşünürleri akli küçümsemekle suçlamaktadır. Aklın varlıkta var olan kanunları bulmaktan öte ideal davranış tarzlarının da anahtarı olabileceği fikrindedir. Bunun için en ideal sistemi de kapitalizm olarak görmektedir (Yayla, 2003: 187-188). Rand liberal piyasa ve sistemini akılcı görerek meşrulaştırmakta ve düşünce geleneği içerisinde bunu en çok ileri götüren isimlerden biri olarak gözükmektedir.

Liberter düşüncenin ileri bir tartışma alanı da sınırlı devlet düşüncesinin de ötesine geçmenin mümkün olup olmadığıdır. Devletin tamamen ortadan kaldırılmasını savunan “liberal anarşist” ya da “anarko kapitalist” olarak adlandırılan düşünürler bulunmaktadır. Bu durumda refah devletinden söz etmenin hiçbir fiziki koşulu kalmayacağı için bu düşünürlere ayrıntılı olarak değinilmemiştir.

5. Liberal Perspektiften Refah Devletinin Sorunları

Liberal düşünürler refah devletinin çeşitli boyutlarına vurgu yapmışlar ve kendi perspektiflerinden sorunları değerlendirmişlerdir. Liberaller refah devletinin yarattığı sorunlara başlıca kamu istihdamının artışı, asgari devletin yok oluşu, piyasa müdahaleleri, vergi yükünün artışı gibi açılardan eleştiriler yöneltmektedirler. Bu bölümde liberal kuramsal temelli eleştiriler daha detaylı şekilde incelenecektir.

Liberal perspektif sorunları bazı temel ilkeler üzerinden değerlendirmektedir. İlk olarak insan özgürlüğünün kendisiyle sınırlı olması şartıyla müdahale olmaksızın kendi seçimleri üzerinde şekillenmesidir. Bir diğer ilke ise piyasa ekonomisinin rekabetçi özelliğinin korunması ve devlet müdahalelerinden mümkün olduğunca bağımsız olmasıdır. Bunun yanı sıra hukuk kurumu güçlü olacak şekilde devlet gücünün sınırlandırılması ve mülkiyet ve sözleşmelerinde yasalar ile korunması gerekmektedir. Kamusal tedarik alanında

da sadece minimum düzeyde piyasayı etkilemeyecek şekilde uygulamalar yapılması gerekli görülmektedir. Son ilke ise güvenlik ağı uygulamasının genişletilmesine karşı çıkmakta ve sadece piyasada çalışamayacak durumda olan dezavantajlı bireyler için uygulanmasını getirmektedir (Ellison, 2011: 90). Liberal düşünürler söz konusu düşünsel ilkeler üzerinden bir dünya görüşü geliştirmektedir

Liberal perspektifin en çok üzerinde durmuş olduğu sorun devletin aşırı büyümesi ve müdahaleci bir hale gelmesi üzerinedir. Devletin elinde birçok ekonomik araç bulunmakta ve devlet de bunu politikalarını gerçekleştirmek üzere rahatlıkla kullanabilmektedir. Devlet uygulayacağı vergilerin finansmanını vatandaşlarından vergi ile almakta ve bir yeniden dağıtım politikası uygulayarak piyasa içerisinde açık bir müdahale doğurmaktadır. Büyüyen devlet aynı zamanda kamu istihdamını arttırmakta, politikalar da kamu borç yükünü yükseltmektedir. Devlet gittikçe daha merkezi bir hale gelmekte bu da desanstralizasyon gerçekleşmediği için verimsizliği doğurmaktadır.

Kamu borcunun aşırı yükselişi de önemli bir sorun olmakla birlikte aynı zamanda tüm bunlara rağmen de artış devam etmektedir. Giderek artan oranda vergiler alarak büyümüş olan refah devleti bir müddet sonra belli bir noktada tıkanacaktır. Bu da günümüzde örneğini oldukça canlı bir şekilde gördüğümüz gibi Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin durumuna dönüşecektir. Söz konusu ülkeler sürekli gelişmiş Almanya veya Fransa gibi ülkelere borç alarak durumlarını devam ettiremeyeceklerdir. Herbert Stein'in dediği gibi “ *sonsuz kadar devam edemeyecek bir şey eninde sonunda duracaktır* ” (Tanner, 2017: 114-115). Harcamaların gittikçe artması yeni sosyal maliyetler ortaya çıkararak sosyal güvenlik sistemlerini de sarsmıştır. Hizmetlerin sürdürülebilmesi yeni vergi yüklerini meydana getirmiş bunlar da çarpık bir vergileme sisteminin oluşmasına neden olmuşlardır (Gökbunar, Özdemir, & Uğur, 2008: 166-167).

Bir diğer var olan sorun ise aşırı kullanım ve sonucundaki verimsizleşmedir. Garret Hardin 1968 yılında yayınladığı *The Tragedy of Commons* makalesi ile ortak malların trajedisi sorununa değinmiştir. Bu makale de Hardin insanın mülkiyet ile olan ilişkisini sorgulamıştır. Aynı zamanda da bir çevre bilimci olan Hardin ortak kullanımda bulunan malların aşırı kullanım sonucunda verimsizleştiğine vurgu yapmakta ve rasyonel bir kullanım dürtüsünden uzaklaştırdığını göstermektedir. Kamu mallarında da durum bu şekildedir. Bir kamu malı da herkese ait gözüktüğünden mülkiyet bakımından herkesin hakkı bulunmaktadır. Aşırı kullanım verimsizleşmeye neden olmakta açgözlülük ise tahribat yaratmaktadır. Hava, su, toprak kirliliğinde de bunun yansımaları birincil derecede etkin gözükmektedir (Hardin, 1968). Mülkiyeti herkese ait olan kamusal alanlar aynı zamanda hiç kimsenin değilmiş gibi algılanmakta ve bunun sonucunda da aşırı kullanım, kirlenme, tüketme gibi sorunlara yol açmaktadır.

Refah devleti ilginç bir şekilde zenofobinin de önemli bir nedenidir. Refah devleti yurttaşları göçmenleri veya mültecileri karşıt bir dille karşılamaktadırlar. Bunun nedeni de

kamu bazlı çıkarların savunulmasıdır. Yeni gelen kişilerinde pastadan pay alabilecek olma ihtimali doğal olarak yurttaşlarda doğan yabancı düşmanlığının önemli bir sebebi olmaktadır (Palmer, 2017: 17). Bu bakımdan söz konusu uygulamaların doğurduğu refah paylaşımı kavgası toplumsal bazda da bazı grupların üzerinde negatif bir algı veya düşmanlık olarak yapılmaktadır.

Dezavantajlı gruplara karşı gerçekleştirilen ve özellikle yoksulluğu azaltma amacı taşıyan uygulamalarda devlet paternalist bir anlayışa sahiptir. “Baba devlet” vatandaşlarına yani çocuklarına yardım etmekte ve geçimlerini sağlamaktadır. Bu direkt olarak yoksulluk yardımları altında maddi yolla gerçekleştirmekte gerekse de belirlenmiş ihtiyaç alanlarına dönük gerçekleştirilmektedir. Burada ise devlet sosyal ve ekonomik bakımdan zayıf olanlar üzerinden bir meşruiyet devşirerek politikalarını sürdürmeye devam etmektedir. Söz konusu yardım uygulamaları sanılanın aksine ise genellikle yapısal temelde bir çözüm sunmaktan uzaktır. Bu da sürdürülebilir olmayan bir şekilde yoksulluğun dönemsel olarak telafi edilmeye çalışıldığının bir göstergesidir.

Sosyal refah devleti uygulamalarının çalışma gayretine dönük olumsuz etkilerine de sıklıkla dikkat çekilmektedir. Ekonomik ve sosyal haklar giderek artmış ve buna bağlı olarak da taleplerde bir genişleme gözlenmiştir. Geniş kapsamlı ve yaygın bir hale gelen sistem aynı zamanda bireylerin çalışmak yerine söz konusu politikalar altında bir garanti durumuna ulaşmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda da bireylerin çalışma durumları ile sosyal devlet şemsiyesini karşılaştırıp işsizliği bir tercih haline getirebileceklerini göstermektedir (Gökbunar & Kovancılar, 1998: 259). Bu durum bu tercihlerin kamu vergileri ile finanse edilmesine ve yükün diğer vatandaşlara bindirilmesine neden olacaktır.

6. Liberal Çözüm Önerileri

Refah devletinde yaşanan sorunlar ele alındığında birçok etmeni saymak mümkündür. Aynı zamanda liberal perspektif içerisinde toplumda yoksulluk veya bugün devlet tarafından karşılanan hizmetlerin ikamesi için de bazı çözümler öne sürülebilmektedir. Bu çözümler genellikle piyasa odaklı bir nitelik taşımakta ve müdahalecilikten çok da rekabeti ön plana çıkarır gözükmektedir.

Liberal çözüm önerileri öncelikle kısaca özetlemek gereklidir. Liberaller ilk olarak refah sağlama mekanizmalarının küçültülmesini önermekte bununla birlikte özel ve gönüllü kuruluşların da daha fazla rol üstlenmelerini gerektirmektedir. Bu aynı zamanda kamu bürokrasisini de azaltacak ve maliyetleri de düşürecektir. İkinci olarak ise piyasanın ruhuna uygun olarak refah politikalarının hizmet sağlayıcı çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. Bu yolla refah tüketicileri daha fazla seçeneğe sahip olacaklar ve rasyonel karar vericiler olarak hizmetlerin de daha efektif bir hale gelmesi sağlanacaktır. Düşük gelirlilerin piyasaya aktif katılımını arttırmak amacıyla “negatif gelir vergisi” uygulanması da bir başka çözüm yolu olacaktır. Bu uygulama ise düşük gelirlilerin temel ihtiyaçlarına yönelik kazançlarına

uygulanacak bir sübvansiyon ile gerçekleşecektir. Bu durum aynı zamanda çalışma piyasasında bir refah hantallığı yaratmanın da önüne geçecektir. Başka bir çözüm yolu ise de güvenlik ağı refahının özendirilmesidir. Bu şekilde bireyler ve aileleri bir korumaya sahip olacak en kötü durumdaki vatandaşlar da yaşamlarını idame ettirecek düzeyde kamu desteğine sahip olacaktır. Son çözüm önerisi de vergi kesintileri üzerinedir. Tekelci sosyal refah devletinin küçültülmesi ve maliyetlerinin kısılması ile birlikte elde edilecek tasarruflar da vergi yükünü azaltma yolu ile kazanç sahiplerine geri ödenecektir (Ellison, 2011: 92). Liberal perspektiften çözüm önerilerinin bu beş alanda yoğunlaştığı görülmektedir.

Liberal piyasaya karşı bir alternatif olarak görülen sosyal demokrat tartışmalar ise bugün bir tıkanma yaşandığını göstermektedir. Dünya çapında uygulanan sosyal politikalarda özellikle çalışma çağında olan kesime yönelik işgücü piyasasına katılımı yönlendiren uygulamalar artmaktadır. Bu yaşanan gelişmeler de işgücü maliyetini azaltma ve insanları istihdama kavuşturma gibi liberal tezlerle de uyumlu gözükmektedir (Hill, 2011: 578-580). Yaşanan gelişmeler liberal çözüm yollarının yeniden gündeme alınmaya başladığına işaret etmektedir.

Genel olarak liberal bakış açısı sınırlı devlet ile ilişkili çözüm yolları sunarak topluma gönüllülük ve dayanışma rolü ile bir görev biçmektedir. Özellikle “Üçüncü sektör” olarak ifade edilen yaklaşımda söz konusu refah hizmetlerinin sadece devletin faaliyet alanı olmasından çıkarılması gerektiği belirtilmektedir. Bu görüşe göre ise piyasanın etkinleştirilmesi, aile kurumunun güçlendirilmesi, hayırseverlik ve gönüllü hizmetlerin yaygınlaştırılması dile getirilmektedir (Gökbunar, Özdemir, & Uğur, 2008: 168). Bu şekilde refah devletinin ele aldığı problemler daha geniş bir kesime yayılmakta çözüm ise sivil toplumun güçlenmesinden geçmektedir.

Günümüzde kamu sektörü ve özel sektörün yanında sosyal sektörün yani üçüncü sektörün ağırlığını hissettirdiği bir döneme girmektedir. Bugünlerde hissetmeye başladığımız değişim devletin hâkim konumda olduğu refah devletinden gönüllü kuruluşların daha çok rol almaya başladığı bir sisteme doğru şekilde gerçekleşmektedir. Sosyal sektör gönüllü katılım ile kamu yararına dönük hizmet anlayışının oluşmasını işaret etmektedir. Bunun ortaya çıkma nedenlerinden en önemlisi devletin yeterince verimli ve etkin bir şekilde bu görevleri sürdürmedeki eksikliği olarak görülmektedir (Gökbunar & Kovancılar, 1998: 262-263). “Bağımsız sektör” olarak da adlandırılan bu sektör aynı zamanda devletin ekonomik alandaki etkinliği azaltmak için de ideal bir yoldur. Bu şekilde devlet tekelinin önüne geçilmesi ve aynı zamanda bireysel özgürlük alanı da korunmuş olacaktır (Alp, 2009: 270-271).

Üçüncü sektör veya kâr gütmeyen kuruluşlar olarak adlandırılan örgütlenmeler küçük yerel derneklerden sivil toplum kuruluşlarına veya daha profesyonel bir şekilde örgütlenmiş kuruluşlara kadar uzanabilmektedir. Sadece modern zamanda değil daha öncesinde de bu tip örgütlenmeler ve dayanışma ağları yolu ile toplumsal refah hizmetleri

gerçekleştirilmiştir. (Özdemir, 2007: 133-136) Bu tip kuruluşlar bazı ortak özelliklere sahiptirler. Öncelikle uzmanlaşmış bir yapıdadırlar bunun yanı sıra özel sektör içerisinde faaliyet göstermektedirler. Elde edilen kâr sosyal amaç için kullanılmakta ve bağımsız bir yönetim tarafından kontrol edilmektedir. Bununla birlikte yapılan faaliyetlerde gönüllülük esası aranmakta ve kamusal amaçlı faaliyet yürütülmektedir (Salamon, 1999'dan akt. Özdemir, 2007, 136).

Çözüm önerilerinin devletleştirme/özelleştirme ikiliğinden kurtarılması da özellikle önem taşımaktadır. Bunun yerine merkezileşmenin azaltılması, toplumsallaşmanın sağlanması ve politikaların uygulamada ki özerkliğinin sağlanması daha verimli ve daha az maliyetli bir sonuç doğuracaktır. Bunun için uygulamanın bürokrasiden kurtarılması ve rasyonalize edilmesi gereklidir. Aynı zamanda bazı kamu hizmetlerinin yeniden düzenlenerek onu kullananlara daha yakın hale getirilmesi gerekli görülmektedir. Son olarak ise kamusal olmayan örgütlenmelere yani sivil topluma kamu hizmetlerinin aktarılması ve dolayısıyla politikaların özerkleşmesinin sağlanması gerekli görülmektedir (Rosanvallon, 2004: 93-94). Bu yolla daha etkili bir sosyal yardımlaşma mümkün olabileceği varsayılmaktadır.

Devlet aygıtının kullanım amacının da dönüştürülmesi gerekli görülen çözüm önerilerinden biridir. Buna göre kamu hizmet sağlayıcı fonksiyonunu büyütme yerine kamusal alanı küçültmeye yönelmelidir. Bunun yolu da devlet talebini azaltmaktan geçmektedir. Uygulanan politikalar da yeniden düşünülmeli ve duruma göre tanımlanmalıdır. “*Bireyin durumu, toplumsal mekân içindeki konumundan bağımsız düşünülemez*” (Rosanvallon, 2004: 97-101). Dayanışma ağlarının yeniden hatırlanması, kolektif yardım mekanizmalarının artışı, merkezilikten uzaklaşma, piyasaya aktif katılımın özendirilmesi ve temel düzey güvenlik ağı gibi uygulamalar liberal çözüm önerilerinin ana hatlarını oluşturmaktadır. İlerleyen dönemlerde hangi görüşlerin ağırlık kazanacağı görülecektir.

7. Sonuç

Sosyal refah devleti yapısı ve görevi gereği toplumsal alanda adalet ve eşitlik sağlayıcı fonksiyonlar üstlenen ve geliri yeniden dağıtım işlevi gören yapılandırılmıştır. Devletin ana aktör olarak ekonomik müdahaleciliği ve toplumsal ilişkilerin ekonomik temelli yeniden üretimi ana etkidir. Müdahalecilik, bireysellik karşıtlığı, artan vergiler gibi nedenler dolayısıyla sosyal refah devleti liberal kuramcılar ve düşünürler tarafından sıklıkla tartışılan ve eleştirilen politikalarından biri olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda refah devletinin köklerini *Poor Laws*'a veya Bismarck dönemine kadar götürmek mümkün olsa da refah devletinin 1930'lu yıllardan itibaren bir büyüme gösterdiği söylenebilir. 1929'lu yıllarda başlayan Keynesyen modelin yükselişi özellikle II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve tahribatla birlikte de devam

etmiştir. 1975’li yıllara kadar altın çağını yaşayan Keynesyen model bu tarihten sonra sorgulanmaya başlamıştır. ABD’de Reaganizm, İngiltere’de ise Thatcherizm olarak başlayan yeni siyasi arayışlar öncü bir rol üstlenmiş ve yeni dönemin de işaretini vermiştir. Aşırı büyüyen refah devletinin bu tarihten sonra farklı ekonomik tercihler ve işbirliklerine kayması gerekmiştir. Özellikle piyasa ile birlikte yürütülen faaliyetlerin artması buna bir örnektir. Liberal düşünce geleneği ile daha uyumlu olan bu yol özellikle de sosyal liberaller tarafından benimsenmiştir. Eski klasik dogmalara ve sosyal liberalizmin getirdiklerine karşı ise liberteryanizm gelişmiş ve düşünüş içerisinde olanlar ise refah faaliyetlerinin piyasaya bırakılmasını piyasanın işleyişinde de müdahaleden uzak pür bir serbest piyasa olmasını arzu etmişlerdir.

Liberal gelenek içerisinde refah devletine birçok eleştiri okları yöneltilmiştir. Devlet refah devleti olma amacıyla sosyal politikalar geliştirirken piyasaya müdahale etmektedir. Devlet müdahalesi piyasa işleyişini bozması bakımından bireylerin aleyhine bir eylem olarak görülmektedir. Aynı zamanda geliri yeniden bölüştürücü politikalar yolu ile de eşitlik sağlanmaya çalışılmakta ama özellikle klasik veya liberter görüşe sahip olan düşünürler için adalet bozulmaktadır. Büyüyen devlet, kamu istihdamı ve vergi yükü vatandaşların omuzlarına bindirilmekte ve vatandaşlar ise bu borç yükünü taşımak zorunda bırakılmaktadır. Borç stokları sürdürülemez derecede artmaktadır. Refah devleti aynı zamanda paternalist bir anlayışa sahip olmakla beraber birey üzerinde hâkimiyet kurabilme şansına da sahiptir. Refah devletinin yürüttüğü politikalar iş gücü kaybına neden olabilmekte ve çalışabilecek nüfusların işsizliği tercih edebilmesine olanak sağlayabilecek nitelikte olabilmektedir. Aynı zamanda vergi yükünün artması nedeniyle kamu harcamalarının artması özel girişimlerin ve yaratılabilecek istihdamın da önüne geçer nitelikte olmaktadır. Buna karşılık liberallerin sundukları çözüm önerileri de bulunmaktadır. Öncelikle liberal düşünürlerin çoğu bu sistemin sürdürülemez olduğunu farkındadır. Bunun için ise piyasa merkezli çözümlerin geliştirilmesini ve eski dayanışma ağlarının yeniden keşfedilmesini savunmaktadırlar. Bu şekilde hem daha efektif hem de diğer vatandaşlar üzerinde bir yaratmadan bu hizmetleri gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Sosyal sektör veya üçüncü sektör olarak sıklıkla dillendirilen öneri de bununla ilgilidir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar eliyle gönüllü olarak ve kamu amaçlı hizmet güden kuruluşlar bu hizmetleri sürdürmek için önemli bir alternatif olabileceklerdir. Eski dayanışma bağlarının yeniden keşfi devletin tekrar sınırlı bir hale ulaşmasını sağlayacak ve yarattığı olumsuzluklar da telafi edilecektir.

Görüldüğü gibi sosyal refah devleti tartışması halen sürdürülmekte ve yeni yollar da öne sürülmeye devam etmektedir. Tarihsel sürece baktığımızda günümüzde klasik anlayışın ana ilkelerinin yeniden canlanmaya başladığına şahit olmakla birlikte liberal düşünürlerinin hepsinin aynı fikirde olmadığını da hatırlatmakta yarar vardır. İlerleyen dönemlerde hangi fikirlerin hâkim konuma geleceği tartışmalı bir konudur.

KAYNAKÇA

- ALP, S. (2009, Ocak-Haziran). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör. *Maliye Dergisi*(156), 265-279.
- ATAAY, C. K. (2016, Mart). Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 129-151. doi:10.14782/sbd.2016117950
- BAYRAKTAR, C. (2012, Ekim). Keynes ve Refah Devleti. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 247-261.
- BERKTAY, F. (2014). Liberalizm. H. B. Örs içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 47-106). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DURDU, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*(22), 37-50.
- ELLISON, N. (2011). Neo-liberalizm. P. Alcock, M. May, & K. Rowlingson içinde, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (B. Yıldırım, Çev., s. 87-97). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- FRIEDMAN, M. (2011). *Kapitalizm ve Özgürlük* (2 b.). (D. Erberk, & N. Himmetoğlu, Çev.) İstanbul: Plato.
- GOUGH, I. (2018). Refah Devleti. M. P. (ed) içinde, *New Palgrave Dictionary of Economics* (K. Güngör, Çev., Cilt 4, s. 895-897). UK: Palgrave Macmillan UK.
- GÖKBUNAR, R., & Kovancılar, B. (1998). Sosyal Refah Devleti ve Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 251-266.
- GÖKBUNAR, R., Özdemir, H., & Uğur, A. (2008). Küreselleşme Kısacasında Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- H.BAHADIR, E., MEMİŞOĞLU, D., & ÖZDAMAR, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.
- HARDIN, G. (1968, Aralık 13). *The Tragedy of the Commons*. Mart 29, 2018 tarihinde Garret Hardin Society: http://www.garretthardinsociety.org/articles/art_tragedy_of_the_commons.html adresinden alındı
- HAYEK, F. V. (2014). *Kölelik Yolu* (5. b.). (Y. A. turhan Feyzioğlu, Çev.) Ankara: Liberte.

- HILL, M. (2011). Liberal Piyasa Topluluklarında Sosyal Politika. P. Alcock, M. May, & K. Rowlingson içinde, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (Ş. Gökbayrak, Çev., s. 573-581). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- KURŞUN, A., & Rakıcı, C. (2016). Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(2), 135-156. doi:<http://dx.doi.org/10.20979/ueyd.47794>
- ÖZDEMİR, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* (2. b.). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası. Mart 22, 2018 tarihinde <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0018458.pdf> adresinden alındı
- PALMER, T. G. (2017). Refah Devleti Trajedisi. T. G. Palmer içinde, *Refah Devletinden Sonra* (B. Tartıcı, Çev., s. 13-24). İstanbul: Liber Plus.
- PALMER, T. G. (2017). Yoksulluk Ahlak ve Özgürlük. T. G. Palmer içinde, *Refah Devletinden Sonra* (B. Tartıcı, Çev., s. 131-164). İstanbul: Liber Plus.
- ROSANVALLON, P. (2004). *Refah Devletinin Krizi* (1. b.). (B. Şahinli, Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- SPENCER, H. (2016). *Devlete Karşı İnsan*. (Y. S. Altındal, Çev.) İstanbul: Litera.
- SUNAL, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283-305.
- TANNER, M. (2017). Piramit Şeması Bağlamında Refah Devleti. T. G. Palmer içinde, *Refah Devletinden Sonra* (B. Tartıcı, Çev., s. 113-118). İstanbul: Liber Plus.
- TDK. (tarih yok). TDK. Mart 26, 2018 tarihinde [tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab8d3032a4817.16224223 adresinden alındı
- TOSUN, C. M. (2010). Liberalizm ve Sosyal Darwinizm Karşısında John Rawls. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*(10), 81-94.
- YAMAN, S. (2017, Haziran). Liberalizmin Çatışan Ekolleri: Liberteryenizm ve Evrimci Liberalizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2), 1-23.
- YAŞA, G. (2018). Herbert Spencer Sosyolojisinde Sosyal Evrimcilik ve Liberalizm Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(19).
- YAYLA, A. (2003). *Liberalizm* (1. b.). İstanbul: Plato Film Yayınları.